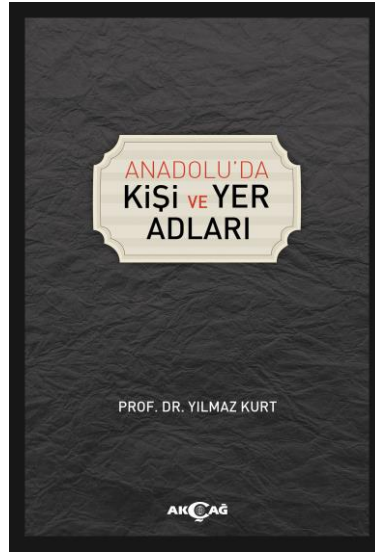


**YILMAZ KURT; ANADOLU'DA KİŞİ VE YER
ADLARI, AKÇAĞ YAYINLARI,
ANKARA, 2020, 648 SAYFA**

Muhammed CEYHAN*



Bir toprak parçasının yurt tutulup kalıcı bir vatan hâline dönüştüğünün ya da dönüştürüldüğünün en önemli göstergesi olarak maddî kültür unsurları görülmüştür. Bilhassa ibadethaneler, köprüler, çeşmeler, hastaneler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar gibi topluma hizmet eden yapılar, bir milletin, üzerinde bulunduğu toprak parçasını vatan edindiğine dair göstergeler olarak zikredilmiştir. Oysaki kimi soyut kültür unsurları vardır ki, bir toprağın sahiplenildiğini göstermesi bakımından en az maddî ögeler kadar önemlidir. Bir şehrin, kasabanın, nahiyenin, köyün, mezranın, mevkîin, dağın, ovanın, derenin, çayın, akarsuyun ya da tarihî olarak orada yaşayan kişilerin isimleri, o coğrafyanın en önemli kültürel kodlarıdır. Bu çerçevede yer ve şahıs adlarını, bir ülkenin yurt tutulduğuna dair bir gösterge olarak telâkkî etmek gerekir. Bu bağlamda Anadolu'nun en yaygın ifadeyle 1071 tarihinden itibaren Türkler tarafından yurt

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Yalova/TÜRKİYE, e-Mail: muhammedceyhan@gmail.com ORCID: 0000-0003-3880-3506
Makale geliş tarihi: 26.10.2021 Makale kabul tarihi: 12.11.2021

tutulduğuna dair maddî kültür unsurlarının yanında, kişi ve yer adları gibi soyut kültür unsurlarını da zikretmek doğru olacaktır.

Adları, özellikle kişi adlarını köken, tarihî gelişim, dil ve kültür meseleleri açısından inceleyen bilim dalı onomastiktir (adbilim). Varlıkların sembolleri olan ve en eski zamanlardan beri kullanılan adları inceleyen onomastik (adbilim), tarihsel açıdan şahıs ve yer adlarından hareketle bir kültürün kodlarını ortaya koymaktadır. Anadolu'nun kültür kodlarını çözümlmek ve nasıl yurt tutulduğunu ölçmek bakımından bu disiplin altında yapılan çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Bu konuda Prof. Dr. Yılmaz Kurt, uzun yıllara yayılan araştırmalar yapmıştır. Kurt'un *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları* isimli kitabı, bu araştırmaların mahsulü olan makale ve tebliğlerin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Kitapta ortaya konulan veriler, Anadolu'nun Türkler tarafından yurt tutulduğuna delâlet eden ve soyut kültür unsurları marifetiyle ispatını mümkün kılan birer tapu mahiyetindedir.

Prof. Dr. Yılmaz Kurt'un *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları* başlıklı çalışması 2020 yılında Akçağ Yayınları arasından çıkmıştır. Ertan Ünlü ve Fatih Mehmet Önal'ın birlikte yayına hazırladıkları bu eser, yazarın 1984 yılında VI. Millî Türkoloji Kongresi'ne sunduğu tebliğden başlamak üzere 2018 tarihine kadar geçen zaman zarfında onomastik (adbilim) konusunda birçok bilimsel kongre ve sempozyumda sunmuş olduğu tebliğler ile çeşitli dergilerde yayınlanan makalelerinden oluşmaktadır. Kitapta Önsöz (9-11), Makaleler (15-606), Kaynakça (607-620) ve Dizin (621-644) kısımları mevcuttur. Çalışma boyunca Türkiye'de gerek tarihçilerin gerekse de dilcilerin neredeyse hiç girmediği, hatta girmeye cesaret edemediği onomastik (adbilim) konusu sistematik olarak işlenmiştir.

Kitap, yazarın kaleme aldığı Önsöz (9-11) ile başlamaktadır. Yazar bu kısımda akademik hayatının önemli bir kısmını sarfettiği ve 1984 yılında Yüksek Lisans tezi hazırlamak üzere girdiği Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan tahrir defterleri üzerindeki onomastik (adbilim) çalışmalarına nasıl başladığını, ne tür zorluklar çektiğini ve alana dair genel sorunları ele almaktadır. Bu bağlamda 1984 yılında bilgisayar imkânından yoksun bir şekilde 20.330 kişinin ismini tek tek hazırladığı teksir kâğıtları üzerinde yaptığı sayımlarla başlayıp daha sonra bilgisayar ortamında -bugünün teknolojisine nazaran ibtidai bir vaziyette de olsa- devam eden sayımların serencamı hakkında bilgi vermektedir. Bu noktada onomastik (adbilim) çalışmalara tarihçi ve dilcilerin neden eğilmedikleri konusuna da açıklık getirmekte, tarihçilerin bu konuya tarihin bir alanı olarak bakmamalarından, dilcilerin ise *siyakat* yazısının zorluğundan mütevellit konuya eğilememelerinden bahsetmektedir.

Makaleler (15-606) kısmında toplamda 27 makale mevcut olup bunlardan 18 makale kişi adlarıyla; 2 makale yer adlarıyla; 5 makale de kişi ve yer adları ile

ilgilidir¹. Makalelerin dizilimi noktasında -ilk makale hâriç- konu veya yayınlanma tarihi gibi bir kıstas belirlenmemiş olup tamamen alfabetik sıraya göre makalelerin başlıklarını esas alan bir dizilim söz konusudur. “Osmanlı Tahrir Defterlerinin Onomastik Değerlendirilmesinde Uygulanacak Medot”² başlığını taşıyan ilk makalede, onomastik (adbilim) biliminin tanımı yapıldıktan sonra Türkiye’deki onomastik (adbilim) çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Kaynak olarak Tahrir defterleri üzerinden yürütülen onomastik (adbilim) çalışmalarında zaman içerisinde ne tür metotların takip edildiği açıklanmaktadır. İlk olarak el yordamıyla isimlerin yazıldığı teksir kâğıtlarının sayımında ve yazarın *Mekanik Metod veya Baba-Dede Usulü* adını verdiği sistemde karşılaşılan zorluklardan bahsedilmektedir. Daha sonra bilgisayarın yaygınlaşmasına bağlı olarak bu cihazlardaki çeşitli programlar üzerinden yapılan sayım işlemlerine dair metotlar gösterilmektedir. Söz konusu makalenin yazıldığı dönemde aktif olarak kullanılan bilgisayar ve programlar ile takip edilmesi gereken usul ve yöntemler ayrıntılı bir biçimde mevzu edilmektedir. Metot ve cihaz kullanım önerilerinden sonra onomastik (adbilim) için ana kaynak olarak kullanılan tahrir defterlerinin yapısal sorunları ve verilerin ne şekilde okunması gerektiği ele alınmaktadır. Bu bağlamda onomastik (adbilim) çalışmalarının yeterli ilgiyi görmemesinin temel sebebi olarak Arap alfabesinden doğan zorluklara ve bilhassa tahrir defterlerinde noktasız olarak yazılan *siyakat* türünün okunma güçlüğüne işaret edilmektedir. Bu noktada bazı yazılardaki kâtip hatalarının Arap alfabesi ile *siyakat* yazı türünün zorluğuna zorluk kattığına değinilmektedir. Bu bahislerden sonra tahrir defterlerinin okunması esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar zikredilmektedir. Öte yandan erkek ve kadın isimlerinin yüzyıllar içerisinde kullanım açısından geçirdiği değişimlere, farklı yazımlara ve gayrimüslim isimlerinin okunma zorluğuna da dikkat çekilmektedir. Makalenin sonunda mezhep izleri, kültürel yansıma ve coğrafyalaşan adların varlığı, farklı dil olgusu gibi kimi hususlara ve isimlerin taşıdığı anlam ve değerlere yer verilmiştir.

İlk makalenin ardından Adana, Çorum, Diyarbakir, Gönen, Harput, Kozan (Sis), Mardin, Sivas sancakları ile Ayaş, Bodrum, Gerede, Giresun, İncesu, İskilip, Niksar, Ordu, Tokat, Yabanâbâd kazaları kişi ve yer adlarına dair ayrıntılı istatistiklere, isimlerin taşıdığı anlamlara, kullanım sıklıklarına ve bölgeler arasındaki kullanma oranlarına mukayeseli bir şekilde yer verilmiştir. İlk makalenin tespitleri ışığında bu makaleleri okumak daha doğru bir yöntem olmuştur. Makaleler içerisinde sancak ve kaza düzeyindeki müstakil çalışmaların yanı sıra “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda İhtida Hareketlerinin Onomastik Açından İncelenmesi”³, “Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları”⁴

¹ Kitabın arka kapak yazında verilen bu rakamlara karşın, esasen kitapta toplam 28 makale mevcut olup bunlardan 19 makale kişi adlarıyla; 2 makale yer adlarıyla; 5 makale de kişi ve yer adları ile ilgilidir. 515. sayfadaki “Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)” başlıklı makale, teknik olarak kitabın içindekiler kısmına yansıtılmadığı için sayısal verilerde sehven bir yanlışlık ortaya çıkmıştır.

² Yılmaz Kurt, *Anadolu’da Kişi ve Yer Adları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020, s. 15.

³ Kurt, *a.g.e.*, s. 495.

⁴ Kurt, *a.g.e.*, s. 503.

ve “Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)”⁵ başlıklarını taşıyan makaleler de mevcuttur. Bu makaleler, özellikle kişi adlarının, kültürel etkileşimin bir ürünü olabileceği ve kişilerin isimleri ile kimlik-köken bağlantılarının incelenmesi gibi farklı perspektiflerden tahlillerinin de mümkün olduğu göstermesi açısından kıymetlidir.

Makalelerden sonra Kaynakça (607-620) kısmı gelmektedir. Makalelerin her birinin kaynakçası kitabın son kısmında toplu olarak verilmiştir. Bu durum makaleler arası geçişlerde kopuklukları engellediği gibi makalelerin ardışık ve bütüncül bir şekilde okunmasına olanak sağlamaktadır. Kaynakçanın akabinde Dizin (621-644) kısmı mevcuttur. Yerleşim yerleri, kimi şahıs adları, kavramlar ve terimlere yer verilen bu dizinde, yerleşim yerlerinin sayısal olarak daha çok ele alındığı dikkati çekmektedir. Baştan sona kişi ve yer adlarına yer verilen bu kitapta özel isimlerin çok fazla olması ve bu isimlerin tarihî olaylarda aktif bir figür olmamalarından dolayı dizinde, şahıs isimlerinden ziyade yer adları merkeze alınmıştır ki, bu da oldukça isabetli bir yaklaşım gibi görülmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi yazarın 1984 yılından 2018 yılına kadar sistematik olarak ele aldığı onomastik (adbilim) konusunun ana kaynağı tahrir defterleridir. Tahrir defterleri umumiyetle XV. ve XVI. Yüzyıla ait olduğu için tespit edilen isimler de ağırlıklı olarak söz konusu yüzyıllara aittir. Öte yandan incelenen yerleşim yerlerinin Anadolu'nun farklı bölgelerinden olması, bu coğrafyayla ilgili bütüncül bir fotoğraf görmemize imkân sunmaktadır. Zaten yazar da muhtelif makalelerinde çeşitli bölgeler arasında mukayeselerde bulunmaktadır.

Bu kitap vesilesiyle onomastik çalışmalarıyla ilgili kaynaklar konusunda bir hususu belirtmek yerinde olacaktır. Osmanlı Arşivi'nde 2010 yılından itibaren farklı fonların araştırmaya açılması ile onomastik (adbilim) sahasına yeni kaynak türleri de dâhil olmuştur. Bu bağlamda nüfus defterlerini zikredebiliriz. Bu kaynaklara yenilerinin ilave edildiğini de biliyoruz. Bundan sonra yapılması gereken, Prof. Dr. Yılmaz Kurt'un büyük bir özveriyle ve sistematik olarak başlattığı onomastik (adbilim) çalışmalarını, yeni kaynakların verileri ışığında ileriye taşımaktır. Bu noktada Kurt'un teksir kâğıtlarını sayma sabrının ve bilgisayarların yaygınlaşıp araştırmalar için büyük bir nimete dönüşmesinden sonra yeni teknolojiye hemen intibak etme kabiliyetinin, örnek alınacak bir disiplin ve gayret numunesi olduğu vurgulanmalıdır. Öte yandan onun, fiziksel imkânların ötesinde onomastik (adbilim) biliminin metotları çerçevesinde kimi kaynak zorluklarını da aşmış olması, yine burada zikredilmesi ve rehber alınması gereken bir husustur. Netice itibarıyla üzerinde yaşadığımız coğrafyanın kültür mirasını ve hazinesini ortaya koymak adına Prof. Dr. Yılmaz Kurt'tan alınan bayrağın ileriye taşınması onomastik (adbilim) açısından önem arz etmektedir.

⁵ Kurt, *a.g.e.*, s. 515.